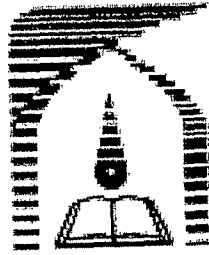

سید محمد صالح

۹۸۴۵۱

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

رساله دوره دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی

عنوان:

پیشگیری از جرم در آموزه‌های قرآن

قدرت الله خسروشاهی

استاد راهنما:

دکتر محمدجعفر حبیب زاده

استادان مشاور:

دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی

دکتر محمد فرجیها

بهمن ۱۳۸۶

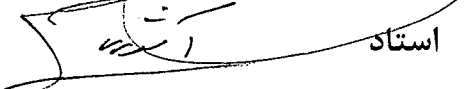

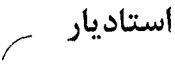

۱۳۸۷ / ۷ / ۱۷

۹۸۳۳۱

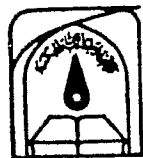
به نام خدا

تاییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضای هیات داوران نسخه نهایی رساله دکتری آقای قدرت اله خسروشاهی تحت عنوان "پیشگیری از جرم در آموزه های قرآن" را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه دکتری پیشنهاد می کند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱- استاد راهنما	دکتر محمد جعفر حبیب زاده	دانشیار	
۲- استاد مشاور	دکتر علی حسین نجفی ابرند آبادی	دانشیار	
۳- استاد مشاور	دکتر محمد فرجیها	استادیار	
۴- استاد ناظر	دکتر سید مصطفی محقق داماد	استاد	
۵- استاد ناظر	دکتر محمد آشوری	استاد	
۶- استاد ناظر	دکتر محسن ایمانی نائینی	استادیار	
۷- استاد ناظر	دکتر عبدالعلی توجهی	استادیار	
۸- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر محسن ایمانی نائینی	استادیار	

۱۳۸۷ / ۷ / ۱۷

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

- ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.
- ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته
که در سال در دانشکده دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب
آقای دکتر، مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر و مشاوره سرکار
خانم / جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»
- ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.
- ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.
- ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.
- ماده ۶ اینجانب دانشجوی رشته مقطع
و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم. تعهد فوق

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا:

دستورالعمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاستهای پژوهشی دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد ذیل را رعایت نمایند:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها/ رساله‌های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه است و هرگونه بهره‌برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آیین‌نامه‌ها و دستورالعملهای مصوب دانشگاه باشد.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی می‌باید به نام دانشگاه بوده و استاد راهنما نویسنده مسئول مقاله باشند. تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و براساس آیین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۲۵ در شورای پژوهشی دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم‌الاجرا است و هرگونه تخلف از مفاد این دستورالعمل از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری خواهد بود.

۱۳۸۴/۶/۱۶

تقدیر و تشکر

بر خود فرض می‌دانم که در ابتدا مراتب تقدیر و تشکر خود را از همه کسانی که در پدید آمدن این اثر نقش داشته‌اند اعلام نمایم.

از استاد محترم راهنما؛ جناب آقای دکتر حبیب‌زاده که اعتقاد او به تأثیر دین و بویژه آموزه‌های قرآنی بر پیشگیری از جرم و انحراف سرآغاز این پژوهش قرآنی و جرم‌شناختی بوده است.

از استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر نجفی ابرندآبادی که تلاش او برای بومی کردن دانش جرم‌شناسی در ایران موجب رویکردهای نوین به این دانش گردیده است و پژوهش‌های جرم‌شناختی مبتنی بر فرهنگ ایرانی و اسلامی را به دنبال داشته است.

از استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر فرجیها که در مراحل مختلف این پژوهش از دقت نظر و نکته‌سنجی‌های وی بهره‌مند بوده‌ام.

و از همه اساتیدی که در حوزه و دانشگاه از دانش آنها برای سامان‌دهی این رساله بهره برده‌ام و به‌ویژه از مسئولین محترم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه که امکانات علمی فراوانی را در اختیار اینجانب قرار داده‌اند.

تقدیم

این اثر را که حاصل همه آموخته‌هایی است که فراگرفته‌ام به کسانی تقدیم می‌کنم که به من آموختند آنچه را که نمی‌دانستم و از ظلمت نادانی به روشنایی علم و آگاهی رهنمون ساختند.

و به کسانی که با ایثار و فداکاری خود زمینه شکل گرفتن یک جامعه قرآنی را فراهم نمودند و دین را از حاشیه زندگی به متن آن آوردند.

و به کسانی که در جهت پدید آمدن این اثر، صبوری کردند و سختی‌های فراوانی را تحمل نمودند.

بسم الله الرحمن الرحيم

چکیده

پیشگیری از جرم که امروزه علاوه بر اهمیت ویژه در سیاست جنایی کشورهای پیشرفته، بخش مهمی از سیاست جنایی سازمان ملل متحد به حساب می‌آید؛ برای نخستین بار توسط بنیان‌گذار جامعه‌شناسی جنایی و یکی از سه بنیانگذار مکتب تحقیقی، آنریکوفری به صورت جدی و با پیشنهادهای مشخص در زمینه‌های مختلف به صورت یک برنامه تحت عنوان جانشین‌های کیفری یا هم‌ارزهای کیفر مطرح گردیده و از آن زمان به بعد مفهوم و اصطلاح پیشگیری وارد متون جرم‌شناسی شد و رفته‌رفته شاخه‌ای از جرم‌شناسی کاربردی یعنی جرم‌شناسی پیشگیری یا پیشگیرانه را به خود اختصاص داد. در مدت کوتاهی که از عمر جرم‌شناسی پیشگیری می‌گذرد، پیشرفت‌های نظری بسیاری در این شاخه‌ی جرم‌شناسی حاصل شده و مدل‌های مختلفی برای تحقق پیشگیری مطرح گردیده است. این مدل‌ها تماماً غیر کیفری و خارج از چارچوب نظام عدالت کیفری است. همان‌گونه که بیان گردید، آگاهی از ناکارآمدی کیفر به عنوان تنها راه مبارزه با جرم و کجروی و توجه به راه‌حل‌های دیگر، از جمله پیشگیری، سابقه‌ی چندین‌زیادی در میان اندیشمندان مغرب‌زمین ندارد و سابقه‌ی آن به ظهور مکتب تحقیقی بازمی‌گردد. سؤال اصلی این پژوهش این است که از دیدگاه اسلام اصولی‌ترین راه مبارزه با جرم و کجروی چیست؟ آیا اسلام صرفاً بر راهکارهای کیفری تأکید نموده است یا راه‌حل‌های دیگری نیز ارائه نموده است؟ آیا پیشگیری از وقوع جرم که امروزه مهم‌ترین و کارآمدترین راه مبارزه با جرم و کجروی به حساب می‌آید در سیاست جنایی اسلام جایگاهی دارد؟ و اگر اسلام به این راه‌حل توجه داشته است، چه تفاوتی بین راه‌حل‌های پیشگیرانه اسلام با آنچه در

جرم‌شناسی پیشگیری مطرح شده است وجود دارد؟ و بالاخره این که راهکارهای پیشگیرانه اسلام بر اساس چه الگویی قابل ارائه می‌باشد؟

آنچه این پژوهش بدان دست یافته است این است که سیاست اصولی و زیربنایی اسلام در مبارزه با جرم و کجروی سیاستی پیشگیرانه است و این سیاست در مقایسه با آنچه در جرم‌شناسی پیشگیری مطرح شده است از گستردگی، عمق و کارآمدی بیشتری برخوردار است و می‌تواند بیشترین تأثیر را در کنترل درونی و بیرونی رفتار انسان داشته باشد. البته کیفر نیز به عنوان آخرین راهکار بازدارنده مورد توجه قرار گرفته است. از سوی دیگر با توجه به گستردگی راهکارهای پیشگیرانه در قرآن و تأثیرات متفاوتی که این راهکارها بر پیشگیری از جرم و انحراف دارند، مناسبترین الگو برای ارائه آنها الگوی پیشگیری سه مرحله‌ای می‌باشد که الگویی جامع بوده و الگوهای دیگر پیشگیری نیز در درون آن قرار می‌گیرند. مراجعه به منابع و آموزه‌های دینی نشان می‌دهد که پیشگیری از انحراف و کجروی نه تنها در کنار و به موازات کیفر، بلکه مقدم بر آن و به عنوان یک سیاست اصولی و زیربنایی مورد توجه بوده است و به همین دلیل حجم آموزه‌های پیشگیرانه در مقایسه با آموزه‌های کیفری در قرآن، به عنوان متن اصلی دین اسلام، به مراتب بیشتر است. در این پژوهش تلاش خواهد شد این آموزه‌ها استخراج و در یک مدل سه مرحله‌ای دسته‌بندی و ارائه شود.

واژگان کلیدی: جرم‌شناسی پیشگیری، سیاست کیفری، سیاست جنایی، پیشگیری اولیه، پیشگیری ثانویه، پیشگیری ثالث.

فهرست مطالب

فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق	۱
۱- تعریف مسئله و تبیین موضوع	۳
۲- ضرورت و اهمیت تحقیق	۳
۳- سؤالهای تحقیق	۵
۴- فرضیه‌های تحقیق	۵
۵- اهداف و کاربرد تحقیق	۶
۱-۵- اهداف نظری	۶
۲-۵- هدف کاربردی	۷
۶- پیشینه تحقیق	۷
۷- روش تحقیق	۱۲
۸- چارچوب نظری	۱۲
۹- مروری بر نظریه‌های جرم و کجروی	۱۸
۱-۹- تبیین‌های گزینشی	۱۹
۲-۹- تبیین‌های زیست‌شناختی	۱۹
۳-۹- تبیین‌های روان‌شناختی	۲۰
۴-۹- تبیین‌های جامعه‌شناختی	۲۱
۵-۹- تبیین‌های روان‌شناختی اجتماعی	۲۲
۶-۹- نظریه اسلام	۲۳
الف) واقعی بودن جرم و کجروی	۲۳

۲۴	ب) دوبعدی بودن ماهیت انسان .....
۲۵	ج) توجه به کلیه عوامل جرم و انحراف .....
۲۷	۱۰- چارچوب مفهومی تحقیق .....
۲۷	۱-۱۰- مفهوم جرم و انحراف .....
۳۱	۱-۲- مفهوم و الگوهای پیشگیری .....
۳۱	۱-۲-۱- مفهوم پیشگیری .....
۳۴	۱-۲-۲- الگوهای پیشگیری .....
۳۴	الف) پیشگیری عمومی و اختصاصی (خصوصی) .....
۳۴	ب) پیشگیری فعال و پیشگیری انفعالی .....
۳۵	ج) پیشگیری اجتماعی و پیشگیری وضعی (موقعیت مدار) .....
۳۷	د) پیشگیری مرتکب مدار و بزهدیده محور .....
۳۸	ه) پیشگیری اولیه، ثانویه و ثالث .....
۴۸	فصل دوم: پیشگیری اولیه در آموزه‌های قرآنی .....
۴۸	۱-۲- پیشگیری اولیه فردمحور .....
۴۹	۱-۱-۲- اعتقادات پیشگیرانه .....
۵۰	۱-۱-۱-۲- اعتقاد به خداوند و مکانیزمهای تأثیرگذاری آن بر رفتار انسان .....
۵۳	الف) مکانیزم محبت .....
۵۵	ب) مکانیزم خوف و خشیت .....
۵۷	ج) مکانیزم آگاهی و نظارت .....
۵۹	د) مکانیزم عبادت و اطاعت .....
۶۱	۱-۲-۱-۲- اعتقاد به معاد و مکانیزمهای تأثیرگذاری آن بر رفتار انسان .....
۶۲	الف) مکانیزم تشویقی .....

۶۳	..... (ب) مکانیزم تنبیهی
۶۶	..... (ج) معنا بخشیدن به زندگی
۶۸	..... ۲-۱-۱-۳- اعتقاد به راه و راهنما
۷۰	..... ۲-۱-۱-۴- اعتقاد به رسالت و مسئولیت انسان
۷۳	..... ۲-۱-۲- توصیه‌های اخلاقی پیشگیرانه
۷۳	..... ۲-۱-۲-۱- توصیه به خویش‌داری و کنترل درونی
۷۴	..... ۲-۱-۲-۲- توصیه به بردباری، عفو و گذشت در روابط اجتماعی
۷۵	..... ۲-۱-۲-۳- توصیه به نگرش مثبت (حسن‌ظن) به دیگران
۷۶	..... ۲-۱-۲-۴- توصیه به برخورد احترام‌آمیز با دیگران
۷۷	..... ۲-۲- پیشگیری اولیه جامعه‌مدار
۷۸	..... ۲-۲-۱- آموزه‌های اقتصادی
۸۰	..... ۲-۲-۲- تأکید بر مساوات و عدالت اجتماعی
۸۳	..... ۲-۲-۳- آموزه‌های سیاسی
۸۴	..... ۲-۲-۴- آموزه‌های مربوط به همبستگی اجتماعی (Social Solidarity)
۸۶	..... ۲-۲-۴-۱- همبستگی بر محور عقیده
۸۷	..... ۲-۲-۴-۲- همبستگی بر اساس خلقت و آفرینش
۸۷	..... ۲-۲-۴-۳- همبستگی بر اساس برادری
۸۸	..... ۲-۲-۵- وضع مقررات کیفری
۹۲	..... فصل سوم: پیشگیری ثانویه از جرم و کجروی در آموزه‌های قرآن
۹۲	..... ۳-۱- گروه‌های در معرض خطر
۹۲	..... ۳-۱-۱- فقراء و مساکین
۹۶	..... ۳-۱-۲- ایتام

- ۳-۱-۳- کودکان، جوانان و نوجوانان ۹۸
- ۳-۱-۴- ثروتمندان ۹۹
- ۳-۱-۵- مصیبت دیدگان ۱۰۱
- ۳-۲- حمایت از اقشار آسیب پذیر (رفتار حمایتی) ۱۰۵
- ۳-۲-۱- حمایت‌های شناختی و معرفتی (آگاهی بخشی) ۱۰۶
- ۳-۲-۱-۱- آگاهی از حکیمانه و مدبرانه بودن حوادث ناگوار ۱۰۶
- ۳-۲-۱-۲- اعتقاد به خیر بودن آنچه شر محسوب می‌شود ۱۱۰
- ۳-۲-۱-۳- اعتقاد به امدادهای الهی در مقابله با مشکلات ۱۱۱
- ۳-۲-۲- حمایت‌های عاطفی (روان‌شناختی) ۱۱۲
- ۳-۲-۲-۱- تکیه‌گاه‌سازی ۱۱۳
- ۳-۲-۲-۲- امیدبخشی ۱۱۶
- ۳-۲-۲-۳- وعده به پاداش الهی در برابر تحمل سختی‌ها ۱۱۷
- ۳-۲-۳- حمایت‌های مادی ۱۱۹
- ۳-۲-۳-۱- سیاست‌های حمایتی فردی ۱۲۰
- ۳-۲-۳-۱-۱- کسب علم و دانش ۱۲۰
- ۳-۲-۳-۱-۲- قناعت و صرفه‌جویی ۱۲۰
- ۳-۲-۳-۱-۳- امانت‌داری و اجتناب از خیانت ۱۲۱
- ۳-۲-۳-۱-۴- پرهیز از گناه ۱۲۱
- ۳-۲-۳-۱-۵- کار و تلاش ۱۲۱
- ۳-۲-۳-۱-۶- حسن تدبیر و برنامه‌ریزی در زندگی ۱۲۲
- ۳-۲-۳-۲- سیاست‌های حمایتی اجتماعی ۱۲۳
- ۳-۲-۳-۲-۱- اصل تعاون و همیاری اجتماعی (تکافل اجتماعی) ۱۲۳

۱۲۵	..... ۲-۳-۲-۱-۱-۱- اتفاقاتی واجب
۱۲۶	..... ۲-۳-۲-۱-۲-۱- اتفاقاتی مستحب
۱۲۷	..... ۲-۳-۲-۱-۲-۳- کفارات مالی
۱۲۷	..... ۲-۳-۲-۱-۴- وصایا
۱۲۷	..... ۲-۳-۲-۱-۵- نذورات
۱۲۷	..... ۲-۳-۲-۱-۶- قرض الحسنه
۱۲۸	..... ۲-۳-۲-۲- اصل مسئولیت دولت
۱۳۲	..... فصل چهارم: پیشگیری ثالث در آموزه‌های قرآن
۱۳۲	..... ۱-۴- مباحث مقدماتی
۱۳۲	..... ۱-۴-۱- پیشگیری ثالث و تفاوت آن با پیشگیری اولیه و ثانویه
۱۳۳	..... ۱-۴-۲- اجتناب ناپذیر بودن بزهکاری
۱۳۵	..... ۱-۴-۳- ضرورت اقدامات پیشگیرانه پس از ارتکاب جرم
۱۳۶	..... ۱-۴-۲- مجازات، اصلاح و تربیت، معالجه و درمان یا آمیزه‌ای از همه اینها
۱۳۶	..... ۱-۴-۲-۱- اندیشه‌های کیفرگرا
۱۳۸	..... ۱-۴-۲-۲- اندیشه‌های اصلاح و تربیت
۱۴۰	..... ۱-۴-۲-۳- بازگشت به کیفر
۱۴۳	..... ۱-۴-۲-۴- دیدگاه اسلام
۱۴۴	..... ۱-۴-۲-۴-۱- برخورداری انسان از فطرت و طبیعت مشترک
۱۴۶	..... ۱-۴-۲-۴-۲- برخورداری انسان از قدرت انتخاب و تصمیم‌گیری (اراده آزاد)
۱۵۸	..... ۱-۴-۳- آموزه‌های قرآن در مواجهه با انسانهای مجرم و منحرف
۱۵۹	..... ۱-۴-۳-۱- آموزه‌های غیر کیفری
۱۵۹	..... ۱-۴-۳-۱- بازسازی شخصیت فردی بزهکار

- ۱۵۹..... ۳-۱-۱-۱- تشویق به توبه و بازگشت و اصلاح خویش
- ۱۶۱..... اوّل - ماهیت توبه
- ۱۶۳..... دوّم - شرایط توبه
- ۱۶۶..... سوّم - آثار توبه
- ۱۶۶..... یک - اصلاح رابطه انسان با خداوند
- ۱۶۸..... دو - اصلاح رابطه انسان با دیگران
- ۱۶۸..... سه - اصلاح رابطه انسان با خودش
- ۱۶۹..... ۴-۱-۱-۲- عفو و بخشش
- ۱۷۰..... اوّل - انواع عفو
- ۱۷۲..... دوم - موارد عفو در حقوق کیفری اسلام
- ۱۷۴..... سوّم - تحلیل جرم شناختی عفو
- ۱۷۹..... ۴-۱-۲- بازسازی شخصیت اجتماعی بزهدکار
- ۱۸۰..... الف) بازپذیری اجتماعی
- ۱۸۱..... ب) از بین رفتن محرومیت‌های اجتماعی
- ۱۸۲..... ج) عدم توجه به سوء سابقه
- ۱۸۳..... ۴-۲-۳- آموزه‌های کیفری
- ۱۸۴..... ۴-۲-۱- آثار بازدارنده کیفر
- ۱۸۴..... الف) بازدارندگی خاص
- ۱۸۷..... ب) بازدارندگی عام
- ۱۸۸..... ۴-۲-۲- تأثیر بازدارنده کیفر از دیدگاه اسلام
- ۱۹۵..... نتایج و پیشنهادات
- ۱۹۵..... الف) نتایج

۱۹۸	پیشنهادات
۲۰۱	منابع فارسی
۲۲۱	منابع انگلیسی
۲۲۳	چکیده انگلیسی

فصل اول

مقدمه و کلیات طرح تحقیق

فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق

جرم و انحراف از هنجارهای اجتماعی، یکی از دیرینه‌ترین مشکلات اجتماعی انسان است که بحث درباره‌ی آن به تشکیل ابتدایی‌ترین اجتماعات بشری بازمی‌گردد. واکنش اجتماعی در برابر وقوع اولین جرم و انحراف در شدیدترین نوع خود، یعنی کیفر ظهور یافته است. این نوع واکنش در برابر پدیده مجرمانه که سابقه‌ی تاریخی مکتوب و مدون آن به بیش از چهارهزار سال پیش بازمی‌گردد (گرنی، ۱۳۷۱)، با اهداف مختلفی از جمله سزادهی، تهدید و ارعاب عام و خاص صورت می‌گرفته است و بدون تردید جلوگیری از تکرار جرم توسط مجرمین و تهدید و ارعاب مجرمین بالقوه یکی از اهداف اساسی آن بوده است. این منطق «هزاران سال» راهبرد اساسی جوامع بشری در برخورد با پدیده‌ی مجرمانه بوده است، به گونه‌ای که اندیشمندان و فیلسوفان اجتماعی و حقوق‌دانان کیفری با تکیه بر آن، پالایش جامعه از این پدیده‌ی نامطلوب اجتماعی و تحقق مدینه‌ی فاضله را نوید داده‌اند. اما واقعیتها نشانگر افزایش شدید آمار جرم و میزان بزهکاری و بویژه پدید آمدن انواع جدید آن متناسب با رشد و توسعه‌ی فناوری‌های نوین در بخش اطلاعات و ارتباطات است. این وضعیت تردیدهای جدی را در کارآمدی نظام عدالت کیفری به تنهایی برای کنترل جرم و بزهکاری پدید آورده است و اندیشمندان را به سمت یافتن راه‌حل‌های مکمل یا جایگزین سوق داده است. این راه‌حل‌ها هر چه باشند، بر این اصل استوارند که هر گونه برخورد منطقی و مؤثر با پدیده‌ی بزهکاری مستلزم درک صحیح و عالمانه‌ی ماهیت این پدیده و علل و عوامل مؤثر بر آن است. اصلاح و بازپروری مجرمین، اعمال اقدامات تأمینی و تربیتی، مبارزه با علت به جای معلول، جرم‌زدایی، کیفرزدایی، قضازدایی، و بالأخره پیشگیری از وقوع جرم از جمله راهکارهایی هستند که محصول نگرش جدید به ماهیت جرم و عوامل مؤثر بر آن و به ویژه شخصیت مجرم می‌باشند.

۱- تعریف مسأله و تبیین موضوع

به دنبال عدم موفقیت نظامهای کیفری در کنترل جرم و بزهکاری و نیز اعلام رسمی شکست سیاستهای اصلاح و درمان در مبارزه با انحراف و کجروی (پرادل، ۱۳۷۷، ص ۱۱۸) امروزه سیاست جنایی کشورها در سطح ملی و نیز سیاست جنایی سازمان ملل در سطح بین‌المللی به سمت سیاستهای پیشگیرانه گرایش پیدا کرده است تا با ارائه راهکارهایی بتوانند با شناسایی و ارزیابی خطر وقوع جرم به استقبال آن بروند و آن را کاهش داده یا از بین ببرند. مسأله اصلی این پژوهش این است که سیاست جنایی اسلام در مبارزه با جرم و انحراف به چه سمت و سویی گرایش دارد و راهکار اساسی آن کدام است؟ آیا اسلام در مسیر مبارزه با جرم و انحراف صرفاً بر سیاست کیفری خویش تکیه نموده است یا بر سیاست پیشگیری؟ خطوط کلی سیاستهای پیشگیرانه اسلام در مبارزه با جرم و انحراف چیست و چه تفاوتی با الگوها و مدل‌های مطرح‌شده در جرم‌شناسی پیشگیری دارد؟

البته از آنجا که متن اصلی و سرچشمه تمامی آموزه‌های دینی، قرآن کریم است و سایر آموزه‌های دینی به آن بازمی‌گردد و در شرح و تفسیر آن بیان شده است در این رساله تأکید بر تبیین آموزه‌های قرآنی در قلمرو پیشگیری از جرم بوده است و از سایر آموزه‌های دینی جز به مناسبت توضیح آیات قرآن استفاده نشده است و به نظر می‌رسد چنانچه آیات قرآن در این زمینه به خوبی توضیح داده شود از پرداختن به سایر آموزه‌های دینی کفایت خواهد نمود. در هر صورت این تلاش علمی با محوریت آیات قرآن صورت گرفته است و بنا دارد پیشگیری از جرم در آموزه‌های قرآنی را مورد بررسی قرار دهد.

۲- ضرورت و اهمیت تحقیق

با توجه به اینکه پس از انقلاب اسلامی ایران آموزه‌های کیفری اسلام به صورت رسمی

در متن قوانین کیفری قرار گرفتند و با برخورداری از ضمانت اجرای دولتی به مورد اجرا گذاشته شدند، این بخش از سیاست جنایی اسلام ظهور و بروز خاصی پیدا کرد و این تصوّر را به وجود آورد که سیاست اصلی اسلام در مبارزه با جرم و انحراف یک سیاست کیفری است. عامل دیگری که در پدید آمدن این تصوّر تأثیر داشت این بود که هرگز به موازات اجرائی شدن سیاست کیفری اسلام سیاست‌های اقتصادی، فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی آن اجرائی نشدند و نقش خود را در پیشگیری از وقوع جرم و کجروی ایفا نمودند.

به منظور ردّ این تصوّر و اثبات اینکه سیاست اصلی اسلام در مبارزه با جرم و کجروی سیاستی کنشی و پیشینی است نه واکنشی و پسینی و سیاست کیفری اسلام بخش بسیار کوچکی از سیاست جنائی آن را در مبارزه با جرم و کجروی تشکیل می‌دهد انجام این تحقیق، ضروری به نظر می‌رسد. از طرف دیگر با توجه به اینکه پژوهش مستقلی برای ارائه راهکارهای پیشگیرانه اسلام و معرفی عمق و ابعاد آنها ارائه نشده است به نظر می‌رسد ارائه روشمند و دسته‌بندی شده این راهکارها امری ضروری است تا از این طریق بتوان تصوّر درست و کاملی از ابعاد مختلف سیاست جنایی اسلامی پیدا کرد و از مسئولین و دست‌اندرکاران امر مبارزه با بزهکاری عملیاتی شدن آنها را مطالبه نمود. علاوه بر اینها تبیین سیاستهای پیشگیرانه اسلامی این فرصت را فراهم می‌کند تا مقایسه‌ای بین این سیاست‌ها و آنچه در جرم‌شناسی پیشگیری مطرح شده است صورت گیرد و ویژگیها و برجستگی‌های سیاست‌های پیشگیرانه اسلام مطرح شود و به ویژه این واقعیت روشن گردد که رویکرد پیشگیرانه به جرم و کجروی مسئله جدید و بدیعی نیست که خاستگاه آن نظریه‌های جرم‌شناختی در مغرب‌زمین باشد و از آنجا به کشورهای دیگر صادر شده باشد، بلکه اسلام به عنوان مکتبی جامع و کامل در دورانی که این مفاهیم برای اندیشمندان غربی ناشناخته و غیر قابل تصوّر بوده است آموزه‌هایی را در راستای پیشگیری از انحراف و کجرفتاری ارائه